

Na 15 jaar vmbo nu eens echt voorbereidend beroepsonderwijs!

een pleidooi voor opwaardering/differentiatie beroepsvakken

Rolf Mulder, directeur VakCollege Hondsrug College Emmen, rh.mulder@hondsrugcollege.nl
november 2015

In het rapport *Herkenbaar vmbo met sterk vakmanschap* van de Onderwijsraad (juni 2015) staat een interessante bespiegeling over profilering van vakmanschap in relatie tot onderwijs. Een paar citaten:

Vakmanschap is van oudsher iets waar vakmensen trots aan ontlene. Vakmensen leveren werk af van hoge kwaliteit en onderscheiden zich daarmee op een positieve manier. Door vakmanschap in de opleiding centraal te stellen, kan de opleiding een eigen, positieve identiteit ontwikkelen. De raad adviseert daarom een herwaardering van vakmanschap die past in het huidige tijdsgewricht.

Maatschappelijk gezien lijkt er sprake te zijn van een herwaardering van vakmanschap en ambacht en van de opleidingen hiervoor. Bovendien is er een groeiende markt voor ambachtelijke producten en voor kwaliteit. De komende jaren dreigen op de arbeidsmarkt tekorten te ontstaan aan goed geschoolde vakmensen. Deze tekorten zullen zich naar verwachting voordoen in de techniek, de zorg, de groene sector, de voedingssector en in diverse specialistische beroepen, en dan met name op (v)mbo-niveau.

De raad adviseert aan te sluiten bij de bovenstaande ontwikkelingen door het vakmanschap een centrale plaats te geven in het vmbo. Bovendien kan deze profilering van vakmanschap bijdragen aan het versterken van de positie van het vmbo in de beroepskolom.

In het actieplan Focus op vakmanschap wordt de basis gelegd voor deze profilering. Daarnaast zijn aanvullende maatregelen genomen zoals modernisering van het onderwijsaanbod in het mbo en is geïnvesteerd in de samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven. In verhouding tot het mbo is de profilering van vakmanschap in het vmbo nog onvoldoende zichtbaar; het beperkt zich tot vakken in de bovenbouw van het vmbo.

De positie van het vmbo verdient inderdaad versterking in de beroepskolom door profilering van vakmanschap. Na 15 jaar vmbo is het tijd voor nu eens echt beroepsonderwijs! Opwaardering en niveaudifferentiatie van de beroepsvakken binnen het voorbereidend

beroepsonderwijs (en mbo) is de meest voor de hand liggende weg welke bewandeld zou moeten worden om dit doel te realiseren.

Na 15 jaar vmbo: waar moeten we vanaf en waar naar toe?

	Waar vanaf?	Waar naar toe?
1	De selectie en determinatie , door-, op-en-afstroom en zakken/slagen van leerlingen in het vmbo (en naar het mbo) wordt in hoge mate bepaald door de bekwaamheid/resultaten in de avo-vakken. De bekwaamheid/resultaten van leerlingen in de beroepsgerichte vakken van het vmbo heeft een ondergeschikte rol in de selectie/determinatie en doorstroomprocessen (binnen het vmbo en naar het mbo).	De beroepsvakken vormen de kern/spil van het (voorbereidende) beroepsonderwijs. De selectie en determinatie, door-, op-en-afstroom en zakken/slagen van leerlingen in het voorbereidende beroepsonderwijs moet in hoge mate bepaald door de bekwaamheid/ resultaten in de beroepsgerichte vakken.
2	Er is momenteel nauwelijks differentiatie in niveau van de beroepsgerichte vakken.	De beroepsgerichte vakken zijn op meerdere (3) niveaus gedifferentieerd.
3	Als vmbo-er krijg je een standaard BB,KB,GL diploma (grotendeels gebaseerd op het avo-niveau).	Als vmbo-er krijg je een diploma met daarop o.a. het niveau van de afgeronde beroepsgerichte vakken, waarmee rekening mee wordt gehouden in het vervolgonderwijs
4	Het huidige voorbereidende beroepsonderwijs heeft het karakter gekregen van een restkeuze: niet zo goed in avo-vakken?: dan maar naar het vmbo.	Het voorbereidende beroepsonderwijs wordt een echte keuze door de beroepsvakken centraal te stellen. Het zal leiden tot een herwaardering van het beroepsonderwijs, een erkenning van de factor vakmanschap en meer kansen voor talentvolle 'beroepsgerichte' leerlingen.

Ad 1. Het huidige vmbo is de laagste vorm van avo-onderwijs

De selectie en determinatie , door-, op-en-afstroom en zakken/slagen van leerlingen in het vmbo (en naar het mbo) wordt in hoge mate bepaald door de bekwaamheid/ resultaten in de avo-vakken:

Cito: vooral taal en rekenen als grote determinant in ons onderwijssysteem

Zakslaagregeling VMBO:

- Nederlands (en t.z.t. rekenen): alles-of-niets-karakter → lager dan een 5 op Nederlands → gezakt (terwijl nota bene een onvoldoende op de beroepsvakken wel een slaagkans heeft)
- Het beroepsvak geldt slechts als 2 vakken. terwijl nota bene :
 - de beroepsvakken qua onderwijstijd in totaal zo'n 30 a 40% in beslag nemen!
 - de onderwijstijd van 2 keuzevakken (a 100 uur) gelijk is als bijvoorbeeld Nederlands!
- Extra keuzevakken niet meegenomen in de zakslaagregeling!

Overgangsrichtlijnen vmbo: zelfde verhaal als zakslaagregeling

Doorstroom mbo: veel leerlingen uit KB worden 'onder geplaatst' op niveau 2, terwijl ze qua doorstroomregeling naar 3 of 4 zouden kunnen.

M.a.w.: De bekwaamheid/resultaten van leerlingen in de beroepsgerichte vakken van het vmbo heeft een relatief ondergeschikte rol in de selectie/ determinatie en doorstroom-processen (binnen het vmbo en naar het mbo).

Ad 2. Nauwelijks niveaudifferentiatie in de beroepsvakken

Als we de beroepsgerichte vakken zouden opwaarderen tot 'the difference which makes the difference' in het beroepsonderwijs, dan is de huidige niveaubepaling en differentiatie van deze vakken 'mager en onderontwikkeld'.

Neem bijvoorbeeld het concept examenprogramma van het profiel Produceren, Installeren en Energie. De 57 taken/opdrachten uit dit profieldeel zijn gedifferentieerd naar niveau (BB/KB/GL). Wat opvalt is dat er qua taken/opdrachten er geen niveauverschil is te constateren tussen KB en GL (het enige verschil is dat er minder GL-taken/opdrachten zijn benoemd, wat te maken heeft met minder beroepsgerichte uren in GL). Wat verder opvalt is dat er een gering verschil zit tussen BB en KB opdrachten. Een soortgelijk beeld krijg je als je kijkt naar de mate van differentiatie naar BB/KB en GL niveau bij de diverse keuzedelen. Zie:

<http://www.vernieuwingvmbo.nl/wp-content/uploads/2014/08/Profiel-PIE-versie-2.pdf>

<http://www.vernieuwingvmbo.nl/wp-content/uploads/2014/08/Keuzedeel-1-Plaat-en-constructiewerk-PIE-versie-2.pdf>

M.a.w.: werk aan de winkel!: de profiel en keuzedelen dienen scherper gedifferentieerd en uitgewerkt te worden naar 3 niveaus (2,3,4). Er zijn meerdere wijzen waarop differentiatie in niveau beroepsvakken gestalte zou kunnen krijgen:

- meer niveauverschillen aanbrengen binnen de profiel/keuzevakken aangeven, afhankelijk van complexiteit e.d. (= de huidige wijze, maar verder uitgewerkt).
- differentiëren keuzevakken naar niveau (is nu niet zo: onafhankelijk van niveau leerling, kan elke leerling in principe elk keuzevak gaan volgen).

- aantal gevolgde keuzevakken: op dit moment minimaal 4 keuzevakken/extra gevolgde keuzevakken tellen niet mee.
- beoordeling resultaat profiel/keuzevakken: differentieer naar niveau

Ad 3. Een andere kwalificatiestructuur

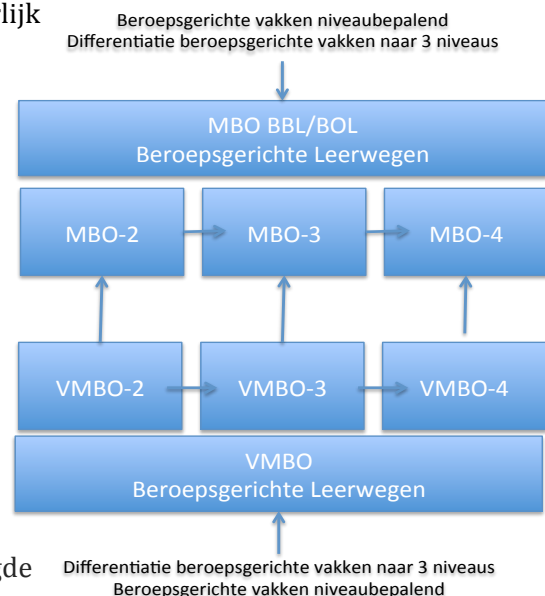
Opwaarderen en differentiëren van de beroepsvakken leidt tot een nieuw kwalificatie- en diplomastructuur in het voorbereidend beroepsonderwijs.

Weg met BB, KB en GL en invoering van bijvoorbeeld vmbo 2, 3 of 4 (of wat voor 3-delige typologie dan ook). Als vmbo-er krijg je een diploma/kwalificatie, met daarop o.a. het niveau van de afgeronde beroepsgerichte vakken, waarmee rekening mee en voortgeborduurd kan worden in het mbo.

Op dit moment is er sprake van een behoorlijk aansluitingsprobleem tussen met name Kaderberoeps en mbo: *‘De positie van de kaderberoepsgericht leerweg is onduidelijk. Formeel bereidt deze voor op mbo 3 en 4 en geeft daarmee een beroepsinhoudelijke voorbereiding op de hogere mbo-niveaus, maar in de praktijk worden veel leerlingen uit deze leerweg ‘ondergeplaatst’ op niveau 2’* (uit: De positie van het vmbo in de educatieve wedloop, 2014). Deze ‘onderplaatsing’ wordt m.i. mede veroorzaakt door de ‘avo-isering’ van het mbo. Dus: ook bij het mbo opwaarderen en differentiëren van de beroepsvakken.

Een andere kwalificatiestructuur in het vmbo zou onherroepelijk moeten leiden tot een gewijzigde kwalificatiestructuur in het mbo.

Ook daar zal een opwaardering en differentiatie in de beroepsvakken moeten plaatsvinden. Opwaarderen en differentiëren van de beroepsvakken op zowel vmbo als mbo biedt mooie kansen om doorgaande leerlijnen te realiseren, waarin ook maatwerk (verkorting/verdieping/verbreding) van de opleidingsroutes mogelijk wordt.

Ad 4. Van restkeuze naar echt vmbo:

Het vmbo is momenteel de laagste vorm van avo onderwijs. Willen we echt voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs, dan zijn er 3 zaken nodig:

1. herwaardering van de beroepsvakken in de zak/slaagregeling (en de daarop gebaseerde overgangsregelingen)
2. niveaudifferentiatie in de beroepsvakken (profiel en keuzedelen)
3. een aangepaste doorstroomregeling naar het mbo.

Bovenstaande aanpassingen zullen diverse positieve effecten hebben:

Vragen en oprispingen

Het pleidooi voor een opwaardering en differentiatie beroepsvakken in het voorbereidend beroepsonderwijs roept gegarandeerd vragen en tegenwerpingen op. Laten we er een paar bij de kop nemen:

De zoveelste stelselwijziging!

Correct. Maar wel eentje tegemoet komt aan de kern van het voorbereidend beroepsonderwijs en inspeelt op de roep van vele (vak-)docenten: de beroepsvakken opwaarderen en differentiëren. Had al veel eerder moeten gebeuren. En de ingreep valt eigenlijk wel mee: curricula en de organisatie van het onderwijs blijven ongewijzigd. De differentiatie naar niveau wordt nog pittig (zowel qua ontwikkeling als qua uitvoering) maar is te doen. Voor de rest een vrij eenvoudige aanpassing van de kwalificatiestructuur.

De Mavo/TL/GL?

De Mavo/TL komt in dit verhaal niet voor, om de simpele reden dat deze leerweg misschien wel opleid tot het mbo (maar dat geldt in mindere mate ook voor Havo) , maar qua opleidingsinhoud een hoog avo-gehalte heeft en nauwelijks een beroepsvoorbereidende rol

heeft. Dus de Mavo/TL hoort bij de andere avo-poten van het VO. GL ligt wat lastiger. Zoals nu GL is gepositioneerd, zit het ergens tussen in: grotendeels avo maar met een stuk beroepsonderwijs, echter het aantal uren beroepsvakken is nu erg beperkt. GL zou een welkome aanvulling voor het voorbereidende beroepsonderwijs kunnen worden (vooral voor leerlingen met meer affiniteit voor avo-vakken) als het aantal uren beroepsvakken fundamenteel wordt uitgebreid. Een interessante vorm biedt het Bèta Challenge Programma.

Breed versus smal opleiden/vroege versus uitgestelde determinatie?

Dit soort vraagstukken komen altijd opduiken als er sprake is van voorbereidend beroepsonderwijs. In het pleidooi voor opwaardering en differentiatie beroepsvakken wordt hierin geen positie genomen. Sterker nog: deze vraagstukken staan hier los van. Het is aan de scholen om zelf hierop een antwoord te bedenken: binnen de regelgeving rondom het vmbo en vernieuwing beroepsgerichte programma's is er volop ruimte om dit als school zelf in te vullen.

Onderwaardering avo?

Nee, avo-vakken blijven een belangrijke rol vervullen in het voorbereidende beroepsonderwijs, maar hun dominante positie in het 'spel van selectie, determinatie, op- en afstroom en niveaubepaling' wordt minder groot.

Basisonderwijs versus voorbereidend beroepsonderwijs? Dit is een lastige! De basisschooladviezen en CITO zijn sterk gebaseerd op cognitieve vaardigheden (taal, rekenen) en komen neer op: niet zo goed in avo-vakken?-> dan maar naar het vmbo. Determinatie op basis van leerstijl (praktisch/concreet), beroepsvoorkeur of aanleg voor beroepsgerichte vakken mist. Iets om uit te puzzelen: 'Bij de intake/advies wordt niet gelet op wat een leerling nodig heeft, maar ligt het accent op het cognitieve/theoretische. Leerstijlen (bijvoorbeeld leren door doen) van veel leerlingen passen niet bij de inrichting van het aanbod op havo/vwo. Het loskoppelen van leerstijlen van niveaus zou de waardering voor het vmbo en de keuze voor de beroepskolom positief kunnen beïnvloeden'. (uit: Opwaarts, mars!, Kohnstamm Instituut, 2013)

Nederlands (en rekenen)?

Belangrijke vakken, maar volstrekt overgewaardeerd in bijv. de zakslaagregeling van het vmbo. Nederlands heeft een alles-of-niets-karakter: lager dan een 5 of onvoldoende op rekenen: gezakt, hoe goed je ook bent in de andere (beroepsgerichte) vakken! Typisch '20e-eeuws avo-denken', maar minder van toepassing op beroepsonderwijs. Op zijn minst zouden goede cijfers op de beroepsvakken compenserend moet gaan werken op onvoldoendes in Nederlands of Rekenen.

En de leerlingen?

Beroepsonderwijs is helaas vaak een restkeuze voor leerlingen met minder avo-talenten. Het vmbo heeft daarmee een lage maatschappelijke waardering. '*Avo staat gelijk aan hoog, beroepsonderwijs staat gelijk aan laag*'. (uit: Opwaarts, mars!, Kohnstamm Instituut, 2013). En leerlingen weten dat: zij hebben een lage zelfwaardering met alle negatieve gevolgen van dien voor motivatie en inzet. En dan gaan we in Nederland ook nog eens steeds hogere avo-drempels bedenken in het beroepsonderwijs (→ Nederlands en Rekenen)! Waanzin! Door de beroepsvakken centraal te stellen in het beroepsonderwijs, krijgen deze leerlingen juist de kans om in hun praktische/concrete leerstijl zich te bewijzen en te groeien en kunnen ze zich ontwikkelen tot een niveau welke hen zelf kan verbazen. (En zorgleerlingen? Feit is dat er veel

leerlingen met een ondersteuningsbehoefte in het vmbo verkeren (m.n. BB en KB). En dit zal hoogstwaarschijnlijk zo blijven. Ik heb wel de verwachting dat de voorgestelde aanpassingen in het beroepsonderwijs eerder positief dan negatief zullen werken in het bieden van passend onderwijs aan deze categorie leerlingen):

- 'Een docent over (technische) opleidingen zegt dat veel jongeren die voor techniek kiezen aanvankelijk een laag zelfbeeld hebben, bescheiden zijn, verbaal niet altijd sterk onderlegd en soms uit wat zwakkere milieus komen. Eenmaal op school, waar ze volgens de informant *'alleen nog maar op het vakmanschap worden bevraagd'*, blijken ze te groeien en van niveau 2 door te kunnen stromen naar niveau 3, of van niveau 3 naar niveau 4. De informant acht het cruciaal dat studenten door positieve ervaringen een stap verder durven zetten....' (uit: Kansen voor vakmanschap in het mbo, SCP 2014).
- 'Er is een groep kinderen die 'aan hun plafond zit' als het gaat om rekenen en taal. Bij die groep is het belangrijk niet te benadrukken wat ze níet kunnen, maar uit te gaan van hun talenten, van wat ze wèl kunnen. *"Excelleren in taal en rekenen en dan pas in derde instantie op je vakbekwaamheid beoordeeld worden, dat is een foute meetoptiek."* Bij advisering voor het vo wordt gekeken naar het gemiddelde: op die vakken is deze leerling beter, op die vakken wat slechter dan het gemiddelde. En vervolgens wordt de leerling in het vo afgerekend op waar hij/zij het slechtste in is. Daar zit een spanning tussen. "Je diploma gaat altijd over je slechtste prestatie ook al heb je vakken op een hoger niveau gevolgd'.
We waren misschien in het vmbo de uitdaging een beetje vergeten: het gaat om de combinatie beroepsgericht en de uitdaging organiseren". Men betreurt het dat de gecombineerde diploma's verdwenen zijn: als een leerling wiskunde volgt op basisniveau dan is het hele diploma basisberoepsgericht. "Daarmee doe je kinderen tekort."(uit: Opwaarts, mars!, Kohnstamm Instituut, 2013)

"We waren misschien in het vmbo de uitdaging een beetje vergeten: het gaat om de combinatie beroepsgericht en de uitdaging organiseren"